

Ahmet Zeki GÜVEN¹

**ORTAOKUL TÜRKÇE DERSLERİNDE YARATICI DÜŞÜNME
BECERİSİNİN KAZANDIRILMASINA İLİŞKİN ÖĞRETMEN
GÖRÜŞLERİ**

Özet

Bu çalışmada amaç, ortaokul Türkçe derslerinde yaratıcı düşünme becerisinin kazandırılmasına ilişkin öğretmen görüşlerini belirlemektir. Araştırma; İzmir ilinde iki ortaokulda görev yapan 12 Türkçe öğretmeni ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın verileri nitel yöntemle dayalı yarı yapılandırılmış görüşme tekniği uygulanarak toplanmıştır. Verilerin çözümlenmesinde içerik analizinden yararlanılmıştır.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre, görüşmeye katılan Türkçe öğretmenleri, yaratıcı düşünme becerilerinin sonradan kazanıldığını, bu becerilerde çevrenin ve kalıtımın da etkili olduğunu, bu becerilerin geliştirilmesinde de en büyük sorumluluğun aileye düştüğünü belirtmişlerdir. Öğretmenler, öğrencilerinin yaratıcı düşünme becerilerinin geliştirilmesinde, onlara model olma, özgür bir sınıf ortamı oluşturabilme ve derslerde farklı etkinliklere yer verme gibi durumlarda sorumlulukları olduğunu düşünmektedirler. Ayrıca bazı öğretmenler, öğrencilerinin sıra dışı düşünce ve bakış açılarına karşı onları destekleyici tepkiler verdiklerini belirtirken, bazıları ise öğrencilerinin bu tutum ve davranışlarına zaman kaybı, dikkatin dağılması gibi nedenlerle, olumsuz tepkiler verdiklerini belirtmişlerdir. Türkçe ders kitaplarındaki etkinliklerin, öğrencilerin yaratıcı düşünme becerilerini geliştirir nitelikte olduğunu belirten öğretmenler, bu etkinliklerin çok zaman aldığını vurgulamışlardır. Görüşmeye katılan öğretmenler, öğrencilerinin başarılarını değerlendirmede, geleneksel ölçme araçlarından olan, yazılı-sözlü sınavlar ile proje ve performans ödevlerini tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Araştırmada görüşmeye katılan öğretmenlerin, biri hariç, tamamının lisans yıllarında yaratıcı düşünme becerileriyle ilgili herhangi bir ders almadıkları, öğretmenliğe başladıktan sonra da herhangi bir eğitime katılmadıkları, dolayısıyla da yaratıcı düşünme becerileri hakkında sağlıklı bilgi sahibi olmadıkları tespit edilmiştir.

¹ Yrd. Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi, ahmetzekiguven@hotmail.com

Anahtar Kelimeler: Türkçe Eğitimi, Yaratıcı Düşünme, Öğretmen, Öğrenci.

TEACHERS' OPINIONS ABOUT GAINING CREATIVE THINKING SKILLS IN TURKISH COURSES IN SECONDARY SCHOOLS

Abstract

The purpose of this study is to determine the teachers' opinion about gaining creative thinking skills in secondary level Turkish courses. The research is done with 12 Turkish teachers who is working in two secondary schools in İzmir. Data of the research is collected via using semi-structured interview based upon qualitative method, and content analysis is practiced while analysing the data.

According to the findings that have been obtained from research, Turkish teachers who have taken part in the interview state that creative thinking skills are acquired belatedly, that environment and heredity plays an effective role and that the biggest responsibility is carried by parents in improving this kind of skills. Teachers think that it is their responsibility to model the students, to be able to create a free classroom environment and to provide the students with various kinds of activities in their classes. They also remark that while they reflect supportive manners to unusual opinions and different perspectives of their students, some note that they reflect negatively manners to this type of unusual manners as teachers see them as waste of time actions and the cause of losing one's attention. Also, teachers who think that activities in Turkish course books are qualified to develop students' creative thinking skills lay stress on the fact that these activities take up too much time. They state that they prefer to use project paper, performance projects and written and oral examinations which are conventional assessment and evaluation instruments. It is recognised in the research that teachers who have taken part in the interview did not take any creative thinking skills course in their bachelor years, even when they started to work as a teacher they did not receive a training, therefore they do not have a reliable information about creative thinking skills.

Keywords: Turkish Education, Creative Thinking, Teacher, Student.

1. GİRİŞ

Yaratıcılığın genel bir tanımı olmayıp, Türk Dil Kurumunca basılan Türkçe Sözlükte “1. Yaratıcı olma durumu, 2. Yaratma Yeteneği, 3. Her bir yerde var olduğu kabul edilen, bir şeyi yaratmaya iten farazi yatkınlık” gibi şekillerde tanımlanmıştır. Yaratıcılık kavramı sözlükte bu şekilde tanımlanırken, yaratma kavramı da; “Zekâ, düşünce ve hayâl gücünden yararlanarak o zamana kadar görülmeyen yeni bir şey ortaya koymak, yapmak” anlamında tanımlanmıştır. (Türkçe Sözlük, 2005). Düşünme ise insanı doğadaki diğer canlılardan ayıran en önemli zihinsel süreçtir. Kimi zaman bir sorunu çözebilmek, kimi zaman ise amaçlarına ulaşabilmek için insan düşünme etkinliğini sürekli kullanır. Düşünme kavramı farklı şekillerde tanımlanmıştır: “1. Düşünmek durumu, tefekkür. 2. *felsefe* Duyum ve izlenimlerden, tasarımlardan ayrı olarak aklın bağımsız ve kendine özgü durumu. 3. *felsefe* Karşılaştırmalar yapma, ayırma, birleştirme, bağlantıları ve biçimleri kavrama yetisi” (Türkçe Sözlük, 2005). Torrance (1963)'e göre yaratıcılık, sorunlara, düzensizliklere, bilgisizliğe, kayıp ögelere ve uyumsuzluğa karşı duyarlı

olma süreci, güçlükleri tanımlama, bunlara çözüm arama, denenceler geliştirme ve sonuçta da bunlara çözüm üretebilme durumudur. Yaratıcılığın tamamen doğuştan getirildiği, sonradan kazanılamayacağı şeklindeki görüşlere artık itimat edilmemektedir. Yaratıcılık, bireyin içinde bulunduğu çevre, yetenek, eğitim gibi etkenlerle de ilişkilidir. Yaratıcılık süreci, önceden kazanılmış bilgi ve becerilerin kullanılması, eski deneyimlere yenilerinin eklenmesiyle ortaya çıkan yapma ve oluşturma sürecidir (Sternberg, 2005). Beetlestone (1998) her insanın az ya da çok yaratıcılığa sahip olduğunu, bu nedenle bütün çocukların düşünceleri yeniden düzenleyebileceğini belirtir.

Yaratıcı düşünme ile yaratıcılık kavramlarının anlamları birbirlerinden farklı olmalarına rağmen kimi zaman birbirlerinin yerlerine kullanılabilmektedirler. Yaratıcılık, yaratıcı düşünmeye göre çok daha genel ve kapsayıcı olup, her alan için düşünülebilir. İnsan hayatının ve gelişiminin temelini yaratıcılık oluşturmaktadır. Yaratıcı düşünme ise, özgür, yenilik arayan ya da eski sorunlara yeni ve orijinal çözümler getiren, özgün düşüncelerin ortaya çıkmasını sağlayan bir düşünce biçimidir (Hançerlioğlu, 2000). Bu açıdan bakıldığında yaratıcı düşünme, yaratıcılığa göre kapsam olarak daha dar ve sınırlı bir alanı içermektedir. Yaratıcı düşünmenin toplumların gelişmesinde geçmişten günümüze çok önemli bir rolü olmuştur. Çünkü yaratıcı düşünmenin vazgeçilmez bir ögesi olan sorgulama ve merak duygusu insanda yeni şeyler araştırma, yeni ürünler ortaya koyma isteğini artırır (MEB, 2007). Bu sayede toplumların ilerlemesini sağlayan buluşlar, keşifler, icatlar hep yaratıcı düşünmenin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Yaratıcı düşünme sürecinin dört aşamada gerçekleştiğini belirten Wallas (1926'dan akt. San, 1993; Erden ve Akman, 1994; Yıldırım, 1998; Emir ve Bahar, 2003) bu süreçleri şöyle açıklar:

-Hazırlık Dönemi: Bu dönem sorunu tanımlama, soruna bilinçli ve mantıksal yaklaşımlar hazırlamayı içerir.

-Kuluçka Dönemi: Hazırlık aşamasını takip eden bu bölümde bilinç kontrolü olmadığı için yeni ve orijinal bazı görüşler ortaya çıkar.

-Aydınlanma Dönemi: Çözüm dönemi de denilen bu dönemde kişi kuluçka döneminde problem durumuna karşı oluşturduğu sentezleri karşılaştırarak soruna çözüm bulur.

-Sonuçların Doğrulanması: Aydınlanma döneminde bulunan çözümlerin eksiklikleri giderilip, gözden geçirilir. Bu dönemde bilinç ve akıl ön plandadır.

Yaratıcı düşüncenin gelişmesine yardımcı olacağı düşünülen yetenekler vardır. Torrance tarafından geliştirilen araçlar neticesinde belirlenen yetenekler şöyle sıralanabilir (Akt. Bonka ve Smith, 1998; Emir ve Bahar, 2003):

- Açıklama: Yaratıcılığın gelişimi için uygun bir ortam oluşturur. Aksi takdirde yaratıcılık gelişemez, sınırlı kalır.

- Akıcılık: Belirli bir zaman dilimi içerisinde çok sayıda mantıklı düşünce, çözüm veya denenceler üretmektir.

- Esneklik: Olaylara çok yönlü bir bakış açısıyla çeşitli çözüm veya alternatiflerde çeşitliliklerdir.

- Özgünlük: Problemlere getirilen çözümler alışılmışın dışında özgün ve orijinal olmalıdır.

Yaratıcı düşünme öğrenilebilmekte ve geliştirilebilmektedir (Yıldırım, 1998). Kişinin yaratıcı bir şekilde düşünebilmesi için kendine güven duygusu, alışılmış, bilindik kalıpların ve kuralların dışında bağımsız bir şekilde düşünebilme ve kendi bilgi ve yeteneklerini sonuna kadar kullanabileceği özgür bir ortam gereklidir. Bu bağlamda bireyin yaratıcı düşünme becerisi üzerinde ilk etkili olan yapı ailedir. Baskıcı, çocuğun fikirlerine değer vermeyen, düşüncelerini önemsemeyerek küçümseyen bir ailede yaşayan çocuğun yaratıcı düşünme becerisinin gelişmesine de imkân yoktur. Hâlbuki yaratıcı düşünme becerisi yüksek olan ve çocuklarını da bu noktada cesaretlendirerek onlara örnek rol modeller olan aileler, çocuğun yaratıcılığının gelişimini olumlu yönde etkilemektedir (Gardner ve Moran, 1990). Bu nedenle çocuğun yaratıcı düşünebilmesi için en büyük sorumluluk öncelikle anne ve babaya düşmektedir. Bu noktada Öztunç (1999), Gök ve Erdoğan (2011), Güngör (2007) yapmış olduğu çalışmalarda, ailelerin eğitim ve ekonomik durumları, çocuklarına karşı tutumları ile çocuklardaki yaratıcı düşünme yeteneği arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Bu nedenle anne babalar, çocuklarının fikirlerini rahatça açıklayabilecekleri bir aile ortamı oluşturmali, onların yaratıcılıklarını cesaretlendirerek özgür bir ortam yaratmalidirlar. Yapılan çalışmalar düşük seviyede ebeveyn kontrolünün çocukların yaratıcılığını desteklediğini belirlenmiştir (Harrington, 1987; akt. Copley, 1997). Çocuklarının yaratıcı düşünebilmesini isteyen aileler, onların özgür bir şekilde düşüncelerini ve düşündüklerini açıklamalarına imkân sağlamalı, hem düşüncelerine, hem de yaptıklarına saygı duymalıdır (Dökmen, 1994). Bunlara ek olarak yaratıcılığın gelişebilmesindeki önemli hususlardan biri olan hayal kurmalarına izin verilmeli, hatta bu noktada çocuklar ebeveynlerce desteklenmelidir. Özellikle bireyde yaratıcılığın temellerinin atıldığı yıllar; okulöncesi dönem ile ilköğretim yıllarıdır. Bu sebeple; gerek ana-baba ve çocukla ilgilenen diğer yetişkinlerin, gerekse öğretmenlerin, çocuğun bu yıllarını iyi değerlendirmeleri ve yaratıcı nesillerin temellerini oluşturmaları gerekir (Bloom ve Sosniak, 1981). Okul öncesi eğitimin bireyin yaratıcı düşünme becerileri üzerine etkilerini inceleyen Yaşar ve Aral (2010) yapmış oldukları çalışmada, okul öncesi eğitim alan öğrencilerin eğitim almayan öğrencilere göre yaratıcı düşünme puanlarının daha yüksek çıktığını tespit etmişlerdir. Bu durum yaratıcı düşünme becerilerinin temellendirildiği dönem olan okulöncesi dönemin önemine işaret etmektedir. Yaratıcılığın temellerinin atıldığı yılların okul öncesi dönem ve ilköğretim çağı olduğu göz önüne alındığında özellikle bu dönem öğretmenlerinin çocuklarda yaratıcılığı geliştirebilmeleri için, her şeyden önce kendilerinin yaratıcı bir kişiliğe sahip olmaları gerekmektedir. Bu sayede öğretmen, çocuk için de uygun bir model olacaktır. Öğretmenin sınıf içerisinde uygun, yaratıcı bir model olabilmesi için, öncelikle yaratıcı düşünmenin ne olduğunu, bunun tanımını, örneklerini bilmesi gereklidir. Yaratıcılığın temel öğeleri olan orijinallik, esneklik, akıcılık, anlamlandırma, çok yönlü düşünme, birleştirme gibi kavramların ne anlamlara geldiğini ve örneklerini kavramalıdır. Böylece bu bilgiyi kullanarak çocuklarda yaratıcılığı geliştirebilecek bir öğrenmeye kılavuzluk edebilir. Dolayısıyla öğretmenler, akıcı, esnek, orijinal ve bilimsel bir düşünme gücüne sahip olmalıdır ki öğrencileri yaratıcılığa yöneltecek bir öğretme-öğrenme ortamı düzenleyebilsin ve onların yaratıcılığının gelişimine rehberlik edebilsin. Ayrıca öğretmenler, öğrenciler için baskıdan uzak, eğlenceli, keyif aldıkları, rahat bir öğretme-öğrenme ortamı oluşturmalıdır. Yaratıcı düşünme belirli bir zaman sürecini içereceğinden öğretmen, öğrenciler üzerinde zaman baskısı yaratmamalı, aceleci olmamalıdır. Öğretmen hızlı ve aceleci olmak yerine; çeşitli olasılıkları dikkatli bir şekilde düşünmeye ve yaratıcılığa değer vermelidir. Öğretmenin gerek model, gerekse yaratıcılığın gelişimini kılavuzlayan kişi olarak çocukların özgürce denemeler yapmasına, araştırmasına, orijinal, alternatif çözümler bulmasına ortam yaratması ve rehberlik etmesi gerekir. Bunun yanı

sıra öğretmen, problem çözme noktasında asla tek bir yol izlememelidir. Bu durumda, çok çeşitli çözüm yollarını gösterebilmelidir. Öğretmen, öğrencileri kendi kafasındaki çözümü bulmaya zorlamamalı, aksine, açık fikirli, değişik eğilimleri, yaklaşımları kabul eder bir model olmalıdır. Öğrenciler, öğretmenin çeşitli yolları deneyerek problem çözmeye çalıştığını görmeli; problem çözmede tüm yolların başarılı sonuçlar vermeyebileceğini anlamalıdır. Doğru sonucu bulamadıklarında, bir başka yolu kullanmaları gerektiği konusunda öğretmen model olmalıdır. Öğretmen, bu süreci sınıfta öğrencileriyle birlikte yaşadığı takdirde, öğrenciler bir başka durumda, bir başka problemi çözerken öğretmenlerini model alarak, bir problemin çok çeşitli çözüm yollarını araştırabileceklerdir (Senemoğlu, 2007).

Yaratıcı düşünme yetisini geliştirmede önemli bir diğer nokta, öğretmenin doğrudan verici, öğretici ve değerlendirici değil, öğrencilerin kendi kendilerine öğrenmesinde ve kendilerini değerlendirmelerinde yol gösterici bir rehber, bir danışman olmasıdır. Varoluşçu felsefenin temeline dayanan bu anlayış sayesinde öğrenciler öğrenmede özerk bir şekilde davranarak kendi öğrenmelerinden kendileri sorumlu olacaklardır. Öğretmen, yaratıcı düşünmeyi sağlamak üzere öğrencileri kararı ertelemeleri için teşvik etmelidir. Öğrencileri çözümden önce tüm olasılıkları düşünmeye yönlendirmelidir. Düşünülen olağan dışı, hatta saçma gibi görünen çözümleri de önemli olarak işleme koymalıdır (Tuckman, 1992). Ancak bu sayede öğretmen, öğrencilerin yaratıcı düşüncelerinin gelişmesinde onlara yardımcı olabilir. Bu noktada Yenilmez ve Yolcu (2007), özellikle eğitim fakültelerinin lisans programlarından mezun olan öğretmenlerin derslerdeki tutum ve davranışlarının eğitim enstitüsü mezunu öğretmenlere göre öğrencilerin yaratıcı düşünme becerilerinin gelişimini olumlu etkilediğini tespit etmişlerdir.

Yaratıcı düşünmenin gelişiminde eğitim programlarının da rolü büyüktür. Özellikle çocukların ilgi ve ihtiyaçlarını, onların gelişim özelliklerini merkeze alan, öğrencinin etkinliğine, araştırıcılığına problem çözmesine önem veren ve bunun yanı sıra öğrenci kararlarını ön plana çıkaran ilerlemeci eğitim anlayışına uygun bir program, öğrencinin yaratıcılığını da destekler. Böyle bir program hazırlama ve uygulamada öğretmen niteliklerinin de önemi büyüktür. Öğretmen; öğrencilerini iyi tanımalı, onların ilgilerine, gelişim özelliklerine ihtiyaçlarına uygun bireyselleştirilmiş programı düzenleyip uygulayabilmelidir. Bu durumda, öğretmenin sınıfındaki öğrenci sayısı kadar çeşitlilikte etkinlik planlayabilecek bir yaratıcılığa da sahip olması gerekmektedir. Ayrıca öğretmen, öğrencinin benlik kavramını olumlu hale getirerek ve başkaları tarafından olumsuz görülme endişelerini azaltarak yaratıcı davranışlar kazandırabilir (Torrance, 1986; Slavn, 1986; Gage ve Berliner, 1988; Tuckman, 1992). Karataş ve Özcan (2010) yapmış olduğu çalışmalarında derslerde uygulanan yaratıcı etkinliklerin öğrencilerin bilişsel başarıları ve proje geliştirmeleri üzerinde olumlu etkiye sahip olduklarını tespit etmişlerdir.

Öğrencilerde yaratıcı düşünme becerilerinin geliştirilebilmesi için belli ilkelere dikkat etmek gerekmektedir. Bu ilkeler şöyle sıralanabilir (MEB, 2012: 7):

- Öğrencilere düşüncelerini ifade etmeleri için fırsat vermek: Özellikle derslerde öğrencilerin düşüncelerini ifade etmelerine imkân vermek, hatta onları cesaretlendirmek öğrencinin kendine olan güven duygusunu arttıracak, bu sayede öğrenciler daha sağlıklı ve daha nitelikli düşünceler ortaya koyabileceklerdir.

- Her düşünceye saygı göstermek: Öğrencilere ve onların düşüncelerine saygı göstermek, öğrencilerin kendine olan güvenlerini arttıracak için dikkat edilmesi gereken bir durumdur.

- Eleştiriye yer vermemek: Eleştiri bireyi olumlu motive ettiği sürece ona katkı sağlayacak ve bireyin daha özgün ürünler ortaya koymasını sağlayacaktır. Bu nedenle öğrencilerin sıra dışı düşünce ve yaklaşımlarına karşı eleştirilerde bulunurken yapıcı olmaya özen göstermelidir.

- Tek doğru cevaba kilitlenmemek: Yaratıcı düşünmeyi teşvik etmenin yolu herhangi bir problem karşısında sadece tek bir doğru cevaba kilitlenmemek, öğrencileri farklı çözümler ve sıra dışı düşünceler noktasında cesaretlendirmektir.

- Öğrencilerin yanlıştan korkmalarını önlemek: Bireyin yanlış yapmaktan korkmaları onların yaratıcılıklarını büyük ölçüde engeller. Çünkü herhangi bir sorun karşısından birey sürekli çeşitli yollar denemeli, farklı denenceler ileri sürmelidir ki probleme farklı çözüm önerileri getirebilsin.

- Sürekli mantıklı cevaplar beklentisi içinde olmamak: Yaratıcı düşünebilen bireyler sıra dışı fikirlere ve orijinal düşüncelere sahiptir. Bazen bu düşünceler mantıksal bir tutarlılık takip etmeyebilir. Bu nedenle öğrencilerin yaratıcı düşünme becerilerinin gelişmesini olanaklı kılmak için onlardan herhangi bir sorun karşısından sürekli mantıklı cevaplar beklenmemelidir.

- Öğrencilerde yaratıcılıklarının gelişebileceği inancını yerleştirmek: Öğrencilerin yaratıcı düşünme becerilerini kazanabilmeleri ve bu becerilerini geliştirebilmeleri onların bu duruma inanmasıyla mümkündür. Aksi takdirde bu becerilerinin gelişebileceğini inanmayan bir bireye bu becerileri aktarmak ve bunları geliştirmek neredeyse imkânsızdır.

1. 1. Yaratıcı Düşünme Becerilerinin Kazandırılmasında Kullanılan Yöntem ve Teknikler

Yaratıcı düşünme becerilerinin öğrencilere kazandırılmasında kullanılan yöntem ve teknikler bu becerilerin öğrencilerce kazanılması ve bunların içselleştirilmesi noktasında büyük önem taşımaktadır. Çünkü bu yöntem ve teknikler sayesinde birey bu becerileri edinebilecek, sahip olduğu bu becerileri yaşamları süresince geliştirip güncelleyebilecektir. Bu yöntem ve teknikler şöyle sıralanabilir (MEB, 2012):

İstasyon Yöntemi: Bu yöntemde sınıfın tamamı bir önceki grubun yaptıklarına her aşamada katkı sağlayarak grubun yaptıklarını geliştirir; bu nedenle öğrenci merkezli bir yöntemdir. Bu yöntemde grupların oluşturulmasında ve istasyonlarda verilen görevlerin seçiminde sınıf seviyesi ve dersin amaçları göz önünde bulundurulur (Maden; Durukan, 2010) . Bu yöntem sayesinde öğrencilerin birlikte çalışma, özel yetenek, grup içi iletişim ve yaratıcılık becerileri gelişir. Kişinin özgüveni artar. Yöntem uygulanırken şu basamaklara dikkat edilir:

- Öğrenci yapılacak çalışma sayısı kadar gruplara (öykü istasyonu, slogan istasyonu, afiş istasyonu gibi) ayrılır.

- Her istasyon için bir istasyon şefi belirlenir.

- İstasyonlarda çalışma süresi belirlenir.

- Düdük sesi veya benzeri bir uyarıcı ile her grup belirlenen istasyona giderek verilen çalışma konusuyla ilgili çalışmaya başlar.

- Sürenin bitiminde 1. istasyondakiler 2. ye, 2. istasyondakiler 3. ye, 3. istasyondakiler de 1. istasyona geçerler. Geçerken de istasyonda ürettiklerini o istasyonda bırakırlar.

- Verilen sürede, geçtikleri istasyondaki çalışmaları devam ettirirler.
- Süre bitiminde tekrar sıradaki istasyona geçilir.
- Çalışma sonunda istasyon şefleri istasyonlarında bulunan ürünleri getirir ve sınıfa sunarlar. Sınıfın tamamı az ya da çok katkıda bulunduğu bu ürünleri inceler.

Yaratıcı Sorun Çözme Tekniği: Bu beceri öğrencinin hayâl gücünü kullanarak bir probleme yaklaşma sürecini içerir ve bir aksiyonla sona erer. Sorunların çözüldüğü bu tekniğin altı evresinin her birinde iki önemli faz vardır. Birinci faz, hayâl gücünün yolculuğa çıkmasına izin verilen ve birden çok sonuca götüren düşüncenin aktif olduğu fazdır. Bu fazda amaç, düşüncelerin yargılamayarak beyin fırtınasıyla birden çok seçenek üretmektir. İkinci fazda ise seçenek ve düşüncelerin sayısını azaltarak tek sonuca götüren düşünce vardır. Bunu yapabilmek için de birey yargısını kullanır.

Scamper Tekniği: Bu tekniğin özü, her fikir var olan başka bir fikirden doğar. Scamper tekniğinde tek bir nesne seçilerek beyin fırtınasıyla bu nesne değiştirilip geliştirilir. Bu değiştirilip geliştirilme aşamasında farklı sorular sorulur. Bu sorular çocukların yaratıcılıklarını, esnek düşünebilme becerilerini geliştirir.

Scamper kelimesinin açılımı aşağıda verilmiştir:

S: Substitute: Yer değiştirme.

C: Combine: Birleştirme.

A: Adapt: Uyarlama.

M: Modify, Minify, Magnify: Değiştirme, küçültme, büyültme.

P: Put to other uses: Diğer kullanım alanlarının yerine koyma.

E: Eliminate: Yok etme, çıkarma.

R: Reverse, Rearrange: Tersine çevirme ya da yeniden düzenleme (MEB, 2012: 13).

Beyin Fırtınası: Bir problemin çözümü üzerinde birden fazla fikir ve düşünce ortaya atarak onun çözümünü bulmak için kullanılan öğretim tekniğidir (Erciyeş, 2007). Bu beceride temel amaç, öğrencinin yaratıcı düşünme becerilerini geliştirmektir. Beyin fırtınasının rahat bir şekilde uygulanabilmesi için dikkat edilmesi gereken temel ilkeler; rahat bir sınıf ortamı oluşturma, etkinliği kontrol edebilecek bir başkanın bulunması, öğrencilerin özgürce düşünmeye özendirilmesi, tek konuya odaklanması, etkinliğin en fazla 15 dakika sürmesi, ileri sürülen fikirlerin tüm sınıfça duyulması, fikirlerin asla eleştirilmemesi, ileri sürülen her fikrin not edilmesi, not edilen fikirlerin de beyin fırtınasının amacına göre değerlendirilerek sıralanması ve gruplandırılmasıdır (MEB, 2012: 13-14).

Soru-Cevap Tekniği: Bu teknikte herhangi bir problem durumuna çözümler bulabilmek amacıyla çeşitli sorular sorulur. Bu sorular, tek ya da çok cevaplı olabileceği gibi, kimi zaman da üst düzey becerileri harekete geçirici sorular da olabilmektedir. Soru-cevap tekniği, diğer yöntem ve teknikler arasında en çok kullanılanıdır.

Bu tekniklerin haricinde Yaratıcı Düşünme Dersi (1.-8. Sınıflar) Öğretim Programında yer almamasına rağmen *Yaratıcı Drama Yöntemi* de yaratıcı düşünceyi geliştirmede kullanılabilecek önemli yöntemlerden biridir. Özellikle dramanın en önemli unsurlarının yaratıcılık ve hayal gücü olduğu düşünüldüğünde bu durum daha net anlaşılacaktır. Özgür bir ortamda etrafla etkileşimde bulunan çocuğun zaman içerisinde hayal gücü ve yaratıcılığı gelişir. Özellikle küçük yaşlarda etrafını keşfetme arzusu sonraki süreçte kendisini yaratıcılık

yeteneği olarak gösterir. Sonraki zaman diliminde kişi bu süreç sayesinde sorunlar karşısında kişi daha üretken olur; soran, sorgulayan ve yorumlayan bir birey haline gelir (Kara, 2010). Bu nedenle yaratıcı drama yöntemi, yaratıcı düşünme becerilerinin geliştirilmesinde özellikle uygulanması gereken yöntemlerden bir tanesidir.

1. 2. Türkçe Öğretim Programında Yaratıcı Düşünme

İlköğretim 6-8. Sınıf Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yaratıcılık ve yaratıcı düşünme kavramlarına geniş bir şekilde yer verilmiştir. Günümüz modern toplumlarının insan hayatına getirdiği yenilikler ve kolaylıkların hepsinin kaynağında yaratıcılık olduğu düşünüldüğünde İlköğretim Türkçe Öğretim Programı'nda da yaratıcılık ve yaratıcı düşünme kavramlarına yer verilmemesi düşünülemez. 2005 yılından itibaren uygulanmaya başlanan İlköğretim Türkçe Dersi 6-8. Sınıflar Öğretim Programı'nda yaratıcı düşünme becerileri ve öğrencilerin yaratıcılıklarının geliştirilmesine programın 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'na göre Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçlarını belirlediği ilk bölümünde şu şekilde yer verilmiştir: *“Beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek.”* (MEB, 2005: 1). Bu madde, öğrencilerin yaratıcı olan ve yaratıcı düşünebilen bireyler olarak yetişmesinin önemini ortaya koyar. Türkçe Dersi Öğretim Programının giriş bölümünde geçen *“Öğrencilerin edindikleri birikimler üzerine yenilerini inşa etmeleri, karşılaştıkları sorunlara alternatif ve yaratıcı çözümler üretmeleri, bir grup içerisinde beraber çalışma bilinç ve cesaretine ulaşmaları, üretme ve tartışma etkinliklerine katılmaları, farklı araştırma yöntem ve tekniklerini kullanmaları, olay ve durumları kendi deneyimlerinden hareketle doğru olarak anlamaları, disiplinler arası bir bakış kazanmaları Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın temel amaçlarını oluşturmaktadır.”* (MEB, 2005: 2) maddesinde ise öğrencilerin karşılaştıkları herhangi bir sorun ya da problem durumunda yaratıcı çözümler, farklı öneriler getirmeleri hedeflenmiştir. Ayrıca programın “Genel Amaçlar” bölümü, 7. maddesinde ise *“Yapıcı, yaratıcı, akılcı, eleştirel ve doğru düşünme yollarını öğrenmeleri, bunları bir alışkanlık hâline getirmeleri”* amaçlanmaktadır (MEB, 2005: 4). Buradan hareketle Türkçe Dersi Öğretim Programı yapıcı, yaratıcı, olaylara farklı bakış açılarından bakabilen, eleştirel ve yaratıcı düşünebilen bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır.

İlköğretim 6-8. Sınıf Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın “Öğrenme ve Öğretme Süreci” başlığı altında yaratıcı düşünme konusuna şöyle değinilmiştir: *“Öğrenciler, karşılaştıkları sorunlara bireysel veya grup olarak yaratıcı çözümler üretir, bu bilgi ve deneyimlerini geliştirerek sosyal çevreleriyle paylaşır.”* (MEB, 2005: 9) Yine İlköğretim 6-8. Sınıf Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yaratıcı düşünmeye en çok yer verilen bölüm, programın “Yöntem ve Teknikler” bölümüdür. Bu bölümde Türkçe öğretiminin dört temel becerisi olan dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin geliştirilmesinde izlenmesi gereken yöntemlerden bahsedilmiştir. Yaratıcı dinleme/izlemede temel amaç, *“Öğrencilerin dinlediklerini/izlediklerini yorumlaması ve bunlardan yeni fikirler üretmesidir.”* (MEB, 2005: 60). Yaratıcı konuşmada amaç, *“Öğrencilerin konuşma yeteneklerini ve yaratıcılıklarını geliştirmektir.”* (MEB, 2005: 64). Yaratıcı yazmadaki amaç ise, *“Öğrencilerin yazma yeteneklerini ve yaratıcılıklarını geliştirmektir.”* (MEB, 2005: 70).

Yaratıcı düşünme becerilerine Millî Eğitim Bakanlığının 2007 yılında hazırlamış olduğu İlköğretim Düşünme Eğitimi Dersi (6, 7 ve 8 Sınıf) Öğretim Programı içerisinde "Programın Yapısı" başlığı altında yer verilmiştir. Bu bölümde yaratıcı düşünme başlığı altında merak duygusunun yaratıcı düşünmenin vazgeçilmez bir unsuru olduğundan, kimi zaman akıl ve mantık dışı gibi görünen durumların orijinalliğin belirtileri olarak değerlendirileceğinden bahsedilir (MEB, 2007).

2013 yılından itibaren "Yaratıcı Düşünme" dersinin ilkokul ve ortaokullara seçmeli ders olarak konulması nedeniyle 2012 yılında Millî Eğitim Bakanlığı "Yaratıcı Düşünme Dersi 1-8. Sınıflar Öğretim Programını hazırlamıştır. Program, "Giriş, Programın Vizyonu, Programın Gerekçeleri, Yaratıcı Düşünme Eğitimi, Programın Kuramsal Temelleri, Programda kullanılan Yöntem ve Teknikler, Programın Yapısı, Programın Uygulama Esasları, Yeterlik Alanlarına Göre Kazanım Dağılım Tabloları, Yaratıcı Düşünme Dersi Kazanım ve Etkinlik Tabloları, Ders İşleniş Örnekleri, Yaratıcı Düşünme Dersinde Ölçme Değerlendirme, Yaratıcı Düşünme Dersi Öğretim Programı Terimler Sözlüğü ve Kaynakça" başlıklarından oluşur (MEB, 2012).

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Deseni

Araştırmanın verileri, nitel yöntemde kullanılan yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Bu araştırma deseni küçük gruplarla çalışma olanağı sunarken derinlemesine bilgi, kavrayış ve anlayış elde etmeye yardımcı olmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Verilerin çözümlenmesinde içerik analizinden yararlanılmış olup, ulaşılan bulgular kategorileştirilerek yorumlanmıştır.

2.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı ortaokul Türkçe öğretmenlerinin yaratıcı düşünme becerileri üzerine görüşlerini belirlemektir.

Araştırmanın problem cümlesi ortaokul Türkçe öğretmenlerinin yaratıcı düşünme becerileri üzerine görüşleri nelerdir? Araştırmanın alt problemleri ise şöyle sıralanabilir:

- Türkçe öğretmenlerinin yaratıcı düşünme kavramıyla ilgili genel düşünceleri nelerdir?
- Öğrencilerin sıra dışı düşünce ve bakış açılarına karşı Türkçe öğretmenlerinin tutumları nasıldır?
- Öğrencilerin yaratıcı düşünme becerilerinin geliştirilmesinde kimlere sorumluluklar düşmektedir?
- Türkçe ders kitaplarında yer alan etkinliklerin öğrencilerin yaratıcı düşünme becerilerinin geliştirilmesindeki etkileri nelerdir?

2.3. Araştırma Grubu

Araştırma ortaokulda görev yapan 12 Türkçe öğretmeniyle gerçekleştirilmiştir. Araştırma grubu oluşturulurken çalışmaya hız ve pratiklik kazandırmak amacıyla kolay ulaşılabilir durum örneklemesi yöntemi tercih edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Araştırmaya 2012-2013 eğitim-öğretim yılı II. döneminde, İzmir il merkezinde görev yapan 12 adet Türkçe öğretmeni katılmıştır. Araştırmaya katılan öğretmenlere ait kişisel bilgiler Çizelge 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1.Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Kişisel Özellikleri

Özellik	f	%
Cinsiyet		
Kadın	6	50
Erkek	6	50
Mesleki Hizmet Süresi		
1-10 Yıl	10	83,3
20 Yıl ve Üzeri	2	16,7
Öğrenim Durumu		
Eğitim Enstitüsü	2	16,7
Türkçe Eğitimi Lisans Programı	9	75
Türkçe Eğitimi Yüksek Lisans	1	8,3
Toplam	12	%100

Tablo 1’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan öğretmenlerinin %50’si kadın, %50’si erkektir. Öğretmenlerin %83,4’ü 1-10, %16,7’si 20 yıl ve üzerinde hizmet süresine sahiptir. Öğretmenlerin öğrenim durumları incelendiğinde ise öğretmenlerin %8,3’ü Türkçe Eğitimi alanında yüksek lisans, %16,7’si Eğitim Enstitüsü (2 yıllık), %75’i de Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Lisans Programı mezunudur.

2.4. Veri Toplama Araçları

Veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formunda yer alan sorular hazırlanmadan önce 4 Türkçe öğretmeniyle informal görüşmeler yapılmış, öğretmenlerin yaratıcı düşünme, yaratıcı düşünme teknikleri, Türkçe derslerinde yaratıcı düşünme becerilerinin kullanımı üzerine görüşleri belirlenmeye çalışılmıştır. Ardından bu informal görüşmelerde öğretmenlere sorulan sorular yeniden düzenlenerek görüşme formu oluşturulmuştur. Sonraki aşamada oluşturulan bu görüşme formu yaratıcılık ve yaratıcı düşünme üzerine akademik araştırmalar yapan iki uzmana gönderilmiş ve görüşme formuna son hali verilmiştir. Uzman görüşü ile veri toplama aracının içerik geçerliği sağlanmıştır. Öğretmen görüşme formunda şu sorulara cevap aranmıştır:

- Yaratıcı düşünme kavramı hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?
- Sizce yaratıcı düşünme becerileri öğrenilebilir mi? Yoksa kalıtsal mıdır? Neden?
- Öğrencilerin farklı düşüncelerine ve bakış açılarına karşı tavrınız ne olur? (Yani sıra dışı düşünceler ve cevaplar için tavrınız?)
- Sizce yaratıcı düşünme becerisinin geliştirilmesinde en çok kimlere sorumluluklar düşmektedir? Neden?
- Öğrencilerin hayal kurmalarını destekler misiniz? Neden?
- Öğrencilerin yaratıcı düşünme becerilerini geliştirebilmek için öğretmenlere düşen sorumluluklar nelerdir?
- Ortaokul Türkçe çalışma kitaplarında yer alan etkinliklerin yaratıcı düşünme becerileri üzerindeki etkileri nelerdir?
- Öğrencilerinizin başarılarını değerlendirirken hangi ölçme araçlarını kullanırsınız? Neden?

- Daha önce düşünme eğitimi ya da yaratıcı düşünme becerileri adı altında bir ders aldınız mı ya da eğitime katıldınız mı?

Öğretmen görüşme formunda 3 kişisel bilgi, 9 açık uçlu soru olmak üzere toplam 12 soru yer almaktadır.

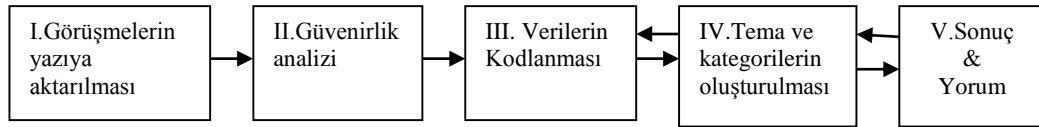
2.5. Veri Toplama Süreci

Görüşmeler, 2012-2013 eğitim-öğretim yılı II. döneminde, İzmir il merkezinde görev yapan 12 adet Türkçe öğretmeni ile yukarıda bilgi verilen görüşme formları kullanılarak yapılmıştır. Öncelikle araştırmaya katılacak öğretmenlerle ön görüşmeler yapılarak randevular alınmıştır. Sonrasında katılımcıların belirttiği tarih ve saatte, belirlenen mekânlarda görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeye başlanılmadan önce araştırmanın amacı katılımcılara açıklanmış, sorularla ilgili genel bilgiler verilmiştir. Ardından sorulara verilen yanıtlar aynı anda ses kayıt cihazı ile kaydedilmiş, diğer taraftan da not etmek suretiyle yazıya aktarılmıştır. Yazıya aktarılma sürecinde her bir öğretmen için farklı kodlar kullanılmış, örneğin erkek öğretmenler E1'den E6'ya, bayan öğretmenler B1'den B6'ya şeklinde kodlanmıştır.

2.6. Verilerin Analizi

Elde edilen verilerin analizinde Schloss ve Smith tarafından önerilen, Erdoğan ve Ok (2007) tarafından geliştirilen beş basamaklı veri analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem tabloda şöyle gösterilir:

Şekil 1. Beş basamaklı veri analiz süreci (Erdoğan ve Ok, 2007)

Öncelikle görüşmelerde ses kayıt cihazıyla tutulan notlar yazıya dökülmüş, görüşme esnasında tutulan notlar da temize çekilerek düzenlenmiştir. Ardından görüşmede her soruya verilen cevaplar, soru başlıkları altında araştırmacı haricinde iki ayrı kişi (Türkçe eğitimi alanında uzman iki kişi) tarafından, her soru teker teker olmak üzere kodlanmıştır. Oluşturulan kodlarla araştırmacı tarafından oluşturulan kodlar karşılaştırılarak kodlayıcılar arasındaki tutarlık hesaplanmıştır. Bu değer birinci soru için .85; ikinci soru için .80; üçüncü soru için .79; dördüncü soru için .86; beşinci soru için .82; altıncı soru için .86; yedinci soru için .88; sekizinci soru için .84, dokuzuncu soru için .82 olarak belirlenmiştir. Ortaya çıkan kodlar yeniden gözden geçirilerek kod listesi oluşturulmuştur. Bu kodlar, daha sonra araştırmacı tarafından yeniden incelenmiş ve son halini almıştır. Ayrıca kod listesine son hali verilirken görüşme esnasında elde edilen kodlamaları destekleyecek alıntılar da tespit edilmiştir. Ortaya çıkan bu kodlar son aşamada temalar altında gruplandırılmış, kodlar ve görüşmelerden elde edilen alıntılar bu temalar altında verilmiş ve yorumlanmıştır.

3. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde görüşme yapılan Türkçe öğretmenlerinin yaratıcı düşünme kavramına ilişkin genel düşünceleri, yaratıcı düşünmenin geliştirilmesi, öğretmenlere düşen sorumluluklar gibi konularda öğretmen görüşlerinden elde edilen bulgular araştırma sonuçlarıyla ilişkilendirilerek tablolar halinde sunulmuştur.

Tablo 2. Yaratıcı düşünme kavramı hakkındaki düşünceler

Yaratıcı Düşünme Kavramı Üzerine	f	%
Özgünlük	7	58,3
Problemlere farklı açılardan bakabilme	4	33,3
Mantık Yürütme	2	16,7

Tablo 2’deki verileri bakıldığında, yaratıcı düşünme kavramı hakkındaki düşünceler üzerine görüşmeye katılan öğretmenlerin %58,3’i yaratıcılığın en genel manâda bir “özgünlük” olduğunu belirtirler. Görüşmeye katılan öğretmenlerden B2 kodlu öğretmen bu konu hakkında, “*Bana göre yaratıcılık, kişinin kendine has olmasıdır, sıradan olmaması, yani bir nev’i özgünlüktür*” şeklinde düşüncelerini ortaya koymuştur. Görüşmeye katılan öğretmenlerin %33,3’ü yaratıcı düşünmenin aslında problemlere farklı açılardan bakabilmek demek olduğunu vurgularlar. Bu noktada E3 kodlu öğretmen “... yaratıcı düşünebilen bir birey, herhangi bir problem durumunda diğerlerinin izlediği yolu izlemez. O bambaşka yollar dener, sorunu çözebilmek için ve her denemesinde de yılmaz; sıkılmaz; sürekli farklı yollar dener.” şeklinde düşüncelerini belirtir. Öğretmenlerin %16,7’si yaratıcı düşünen bireylerin herhangi bir problem durumunda mantıksal çıkarımlarda bulunarak sorunlara çözüm yolları bulduklarını belirtir. Bu noktada öğretmenlerden E2 kodlu öğretmen görüşlerini şöyle belirtir: “*Aslında yaratıcı düşünebilen bireyler herhangi bir problem durumunda kendilerini hemen belli ederler. Mesela onlar, bir problemin çözümüyle uğraşırken farklı bakış açılarıyla çözüme ilişkin mantık yürütürler.*”

Tablo 3. Öğrencilerin yaratıcı düşünme becerilerine sahip olma durumları

Öğrencilerin Yaratıcı Düşünme Becerilerine Sahip Olma Durumları	f	%
Kalıtımsaldır.	4	33,4
Sonradan kazanılır.	8	66,8
Çevre etkendir.	4	33,4

Yaratıcı düşünmenin kaynağı konusunda görüşmeye katılan öğretmenlerin %33,4’ü her bireyin yaratıcı düşünme becerilerinin kalıtımsal olduğunu, sadece uygun ortam ve koşulların oluşup oluşmamasına göre bunların şekillenebileceğini belirtirler. Öğretmenlerden E1 kodlu öğretmen bu konuda; “...bence her insan doğuştan yaratıcı düşünme becerileriyle donanımlı bir şekilde dünyaya gelmektedir. Eğer uygun ortam ve koşullar içerisinde büyürse bu becerilerini ortaya koyabilecek, aksi takdirde bunlar törpülenecaktır.” şeklinde değerlendirmede bulunurken, E5 kodlu öğretmen “*Bence kalıtımsal özellikler çok etken. Tabi bunun dışında öğrenmenin de etkisi büyük. Ancak kişinin ebeveynlerinin de zihinsel yapılarının bununla ilgisi*

olduğunu düşünüyorum.” şeklinde değerlendirmede bulunmuştur. Görüşmeye katılan öğretmenlerin %66,8’i yaratıcılığın kalıtsal değil, sonradan öğrenilebilen bir şey olduğunu ve çevrenin yaratıcılık üzerinde büyük bir etkisi olduğunu savunurlar. Öyle ki öğretmenlerden B5 kodlu öğretmen, *“Bence yaratıcılık, ya da yaratıcı düşünme kişinin sonradan kazandığı bir yetidir. Birey eğer, düşüncelerini özgürce açıklayabildiği rahat bir aile ve okul ortamında yetişirse yaratıcı düşünebilen bir kişi olur. Aksi halde baskıcı bir aile ve okul hayatı onun yaratıcılığın önündeki en büyük engeli teşkil eder.”* şeklinde değerlendirmede bulunmuştur.

Yaratıcı düşünmenin sonradan kazanıldığını savunan öğretmenlerin yarısı aynı zamanda çevrenin de yaratıcı düşünmenin oluşturulmasında büyük önemi olduğunu vurgularlar. Bu noktada B4 kodlu öğretmen *“Yaratıcı düşünmeyi kişinin yetiştiği çevre de etkiler. Örneğin arkadaş ortamı ve sosyal çevre de bireyin yaratıcı düşünme becerilerini kazanmasında ve geliştirmesinde bence çok etkilidir.”* şeklinde değerlendirmede bulunmuştur.

Tablo 4. Farklı düşünce ve bakış açılarına karşı öğretmen tepkisi

Farklı düşünce ve bakış açılarına karşı öğretmen tepkisi	f	%
Düşüncelerini rahatça ifade etmeleri noktasında öğrencileri desteklerim.	10	83,3
Öğrencilerin fikirlerini ciddiye alırım.	10	83,3
Bazen olumsuz tepki veririm.	2	16,7

Herhangi bir sorun karşısında öğrencilerin farklı çözüm yolları önermeleri, farklı düşünceler ileri sürmeleri durumunda öğretmenlerin tutumları üzerine Tablo 4’teki veriler incelendiğinde öğretmenlerin %83,3’ü öğrencileri düşüncelerini rahatça açıklamalarını desteklediklerini, hatta bu konuda onları cesaretlendirdiklerini belirtmişlerdir. Öğretmenlerden B2 kodlu öğretmen:

“...örneğin ders kitabındaki okuma metinleriyle ilgili soruları cevaplarırken öğrencilere özellikle farklı cevaplar verebilmeleri için farklı sorular soruyorum. Bazen çok farklı cevaplar gelebiliyor öğrencilerden. Bu cevaplar konudan bağımsız, tamamen alakasız şeyler değil tabi. Mesela 7. sınıflarda yardımlaşmanın önemini anlatıldığı bir metin var. Metinde yalnız yaşayan, bir kişi var. Bu kişinin yiyecek ve giyeceğe ihtiyacı var. Öğrencilere siz bu kişiye nasıl yardım etmek istersiniz? diye sorduğumda, ‘Ben anneme yemek yaptırırım’; ‘Ben harçlıklarımdan bir kısmını ona veririm’ diye cevap verirken başka bir öğrencim ise ‘Ben mahallemizde başka ihtiyaç sahibi var mı diye bakarım. Sonra da mahallemizdeki herkese haber veririm. Yardıma ihtiyacı olanlar için bir yardımlaşma toplantısı, kermes düzenlerim, böylece daha fazla kişiye yardım etmiş oluruz’ şeklinde yaratıcı fikir öne sürebiliyor. Tabi bu cevap karşısında öğrencimi hemen tebrik edip, kutluyorum. Diğer öğrencilere onu emsal gösterip, ne kadar yaratıcı bir çözüm bulduğunu belirtiyorum.” şeklinde örneklemiştir.

Görüşmeye katılan öğretmenlerin %83,3’ü öğrencilerin fikirlerini ciddiye aldıklarını belirtir. Öğretmenlerden B4 kodlu öğretmen bu konuda *“...bazen derslerde bir şey sorduğumda*

çok farklı yanıtlar gelebiliyor. Bu yanıtlar doğrudan sorduğum soruyla ilgili olmasa bile onları ciddiye alıyorum ve öğrencilerin birbirleriyle dalga geçmelerine asla müsaade etmiyorum” şeklinde değerlendirmede bulunmuştur.

Görüşmeye katılan öğretmenlerin %16,7’si öğrencilerin herhangi bir sorun karşısında farklı çözüm yolları önermelerine bazen olumsuz tepkiler verdiklerini belirtmişlerdir. Bu noktada öğretmenler B5 kodlu öğretmen “bazen” kavramını şöyle açıklar: *“Yaratıcı düşünceye sahip olmak elbette güzel. Farklı fikirler, farklı düşünceler. Ama bazen öylesine alakasız şeyler söyleniyor ki, o anda zaman kaybı, dikkat dağılması ve benzeri durumlardan dolayı ‘hayır böyle değil, olmadı, bunun onunla ilgisi yok’ gibi cümlelerle tepki gösterebiliyorum. Bazenden kastım bu.”*

Tablo 5. Yaratıcı düşünme becerilerinin geliştirilmesinde sorumluluklar ile ilgili öğretmen görüşleri

Yaratıcı Düşünme Becerilerinin Geliştirilmesinde Sorumluluklar	f	%
Aile.	8	66,8
Okul.	2	16,7
Sosyal çevre.	2	16,7

Yaratıcı düşünme becerilerinin geliştirilmesindeki sorumluluklar noktasında, görüşmeye katılan öğretmenlerin %66,8’i temel sorumluluğun aileye düştüğünü belirtirler. Öğretmenlerden E3 kodlu öğretmen bu konuda *“...çocuk en çok vakti doğumundan itibaren ailesiyle geçirmeye başlıyor. Bu nedenle yaratıcı düşünmenin gelişiminde en çok ailenin etkisinin olduğunu düşünüyorum.”* şeklinde değerlendirmede bulunmuştur.

Öğretmenlerin %16,7’si ise en büyük sorumluluğu okula yüklerler. Yaratıcı düşünme becerisinin geliştirilmesinde okula sorumluluk yükleyen öğretmenler, eğitim hayatı boyunca okulun insanların üzerinde büyük etkileri olduğunu savunurlar. Öğretmenlerden B6 kodlu öğretmen bu konuda *“...küçük yaşlardan itibaren okulla tanışan birey, pek çok beceriyi okulda edinir. Bunlardan biri de yaratıcı düşünme becerisidir. Bu nedenle bu becerinin geliştirilmesinde okulun sorumluluğu büyüktür.”* şeklinde değerlendirmede bulunmuştur.

Öğretmenlerin %16,7’si ise yaratıcı düşünme becerilerinin geliştirilmesinde çevrenin etkisinin daha fazla olduğunu belirtir. Öğretmenler çevreden kasıtlarının günlük hayattaki sosyal çevre, arkadaş ortamı olduğunu vurgularlar.

Tablo 6. Öğretmenlerin hayalciliğe bakışları

Öğretmenlerin hayalciliğe bakışları	f	%
Desteklerim.	10	83,3
Karşı çıkarım.	2	16,7

Görüşmeye katılan öğretmenlerin %83,3’ü öğrencileri yaratıcı düşünebilmeleri noktasında hayal kurmalarını desteklemeleri gerektiğini belirtir. Bu noktada E2 kodlu öğretmen *“... hepimiz biliriz ki büyük fikirler büyük hayallerin ürünüdür. Bu nedenle çocukların hayal kurmalarına ben hep olumlu bakar ve onları desteklerim.”* şeklinde görüşlerini belirtmiştir.

Öğretmenlerin %16,7'si ise hayal kurmanın boş ve gereksiz olduğunu savunarak, insanlar için zaman kaybı olduğunu iddia ederler.

Tablo 7. Yaratıcı düşünme becerilerinin geliştirilmesinde öğretmenlere düşen sorumluluklar

Yaratıcı Düşünme Becerilerinin Geliştirilmesinde Öğretmenlere Düşen Sorumluluklar	f	%
Onlara rehber olma-Model olma	8	66,8
Özgür bir sınıf ortamı oluşturma	4	33,4
Derslerde farklı yaratıcı etkinliklere yer verme	2	16,7

Yaratıcı düşünme becerilerinin geliştirilmesinde öğretmenlere düşen sorumluluklar konusunda görüşmeye katılan öğretmenlerin %66,8'i öğrencilere hem rehber olunması, hem de onlara olumlu rol modeller olunması gerektiğini belirtmişlerdir. Çünkü öğrenciler için önlerinde canlı bir örneğin bulunması çok önemlidir. Bu noktada öğretmenlerden E6 kodlu öğretmen “*öğrencilere olumlu rol modeller olabilmek elbette önemlidir. Bu sadece yaratıcı düşünme becerilerinin geliştirilmesi için değil, öğrencilerden kazanmalarını istediğimiz her tür tutum ve davranış için geçerlidir. Örneğin öğrencilerin kitap okumalarını istiyorsak öncelikle biz elimizden kitabı düşürmemeliyiz.*” şeklinde değerlendirmede bulunmuştur.

Görüşmeye katılan öğretmenlerin %33,4'ü yaratıcı düşünme becerilerinin geliştirilmesinde öğretmenlerin özgür bir sınıf ortamı oluşturmaları gerektiğini vurgular. Birey kendisini özgür hissettiği ölçüde rahat düşünecek, bu sayede fikirlerini daha rahat dile getirebilecek, daha rahat hayal kurabilecek ve sonuçta da süreç içerisinde yaratıcı düşünme becerileri gelişmeye başlayacaktır. Bu konuda öğretmenlerden B4 kodlu öğretmen “*ben sınıf ortamını çok önemsiyorum. Çünkü öğrenciye derste ne kadar kontrollü serbestlik verirsiniz o kadar rahat bir şekilde görüşlerini açıklayabilir. Aksi takdirde düşünün bir kere sürekli eleştirilen, dalga geçilen bir ortamda bir kişi düşüncelerini nasıl rahat bir şekilde açıklar?*” şeklinde görüşlerini belirtir.

Öğretmenlerin %16,7'si yaratıcı düşünme becerilerinin geliştirilmesinde derslerde düzenlenecek farklı etkinliklere dikkati çeker. Bu etkinlikler herhangi bir probleme çözüm yolları önermek olduğu gibi, öğrencilerin düşüncelerini karşısındakine saygı içerisinde aktarabileceği tartışma ortamları da olabilir.

Tablo 8. Türkçe dersi çalışma kitabında yer alan etkinliklerin yaratıcı düşünme becerisi üzerindeki etkileri

Türkçe Çalışma Kitabındaki Etkinlikler	f	%
Etkinlikler, yaratıcı düşünme becerilerini geliştirir niteliktedir.	12	100
Etkinlikler çok zaman almaktadır.	10	83,3

Görüşmeye katılan öğretmenlerin tamamı Türkçe çalışma kitaplarında yer alan etkinliklerin öğrencilerin yaratıcı düşünme becerilerinin geliştirilebilmesinde olumlu etkileri olduğunu belirtirler. Bununla birlikte öğretmenlerin tamamı etkinliklerin çok zaman aldığını, öğretmenlerin müfredatı yetiştirme kaygılarından ötürü bu etkinliklerin çoğunu atladıklarını belirtirler. Bu konu üzerine yüksek lisans öğreniminde “Düşünme Eğitimi” dersi alan E4 kodlu

öğretmen “Bence Türkçe dersi için hazırlanan çalışma kitabında yer alan etkinlikler yaratıcı düşünme becerilerini geliştirebilecek, ona destek olabilecek düzeyde. Ancak sorun bu etkinliklerin pek çoğunun öğretmenlerce, müfredatı yetiştirememeye kaygısından dolayı atlanması. Gerçi müfettişlerin de bizlere dediği gibi kimse bizden bu etkinliklerin tamamını sınıfta uygulamamızı beklemiyor. Ama gene de öğretmenlerin rahat hareket edemediklerini düşünüyorum.” şeklinde düşüncelerini özetler.

Tablo 9. Ölçme Araçları

Ölçme Araçları	f	%
Yazılı ve Sözlü Sınavlar	12	100
Proje ve Performans Ödevleri	12	100
Öğrenci Ürün Dosyası	1	8,3
Tutum Ölçekleri, Gözlem Formaları	1	8,3

Öğretmenlerin derslerde kullandıkları ölçme araçları ve bunları kullanma nedenlerine bakıldığında görüşmeye katılan öğretmenlerin tamamı öğrenci başarılarının ölçülmesinde yazılı ve sözlü sınavlar ile proje ve performans ödevlerini kullandıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenler buna neden olarak da yazılı, sözlü sınavlarla, proje ve performans görevlerinin uygulamasının daha kolay olduğunu belirtirler. Bu noktada öğretmenlerden E6 kodlu öğretmen “Ben genellikle yazılı ve sözlü sınavları kullanırım. Tabi bir de dönem içerisinde vermiş olduğumuz proje ve performans görevleri var. Bunlarla da öğrencilerimi değerlendiririm.” şeklinde değerlendirmede bulunmuştur. Öğretmenlerin sadece biri öğrencileri değerlendirirken ürün dosyalarından, gözlem formlarından ve tutum ölçeklerinden yararlandığını belirtir.

Tablo 10. Düşünme Eğitimi ya da Yaratıcı Düşünme Becerileri Üzerine Eğitim Alma Durumu

Eğitim Alma Durumu	f	%
Hayır, almadım.	11	91,7
Evet, aldım.	1	8,3

Görüşmeye katılan öğretmenlere yaratıcı düşünme becerileri ya da düşünme eğitimi üzerine daha önce ders ya da eğitim alıp almadıklarına dair soru öğretmenlerin diğer soruları cevaplarken açık olamayabilecekleri endişesiyle en son soru olarak sorulmuştur. Görüşmeye katılan öğretmenlerin %91,7’si daha evvel düşünme eğitimi ya da yaratıcı düşünme becerileri üzerine eğitim süreçlerinde herhangi bir ders almadıklarını belirtirler. Bu öğretmenler ayrıca, öğretmenliğe başladıktan sonra da herhangi bir hizmetiçi eğitim faaliyetine katılmadıklarını belirtirler. Bu noktada öğretmenlerden B2 kodlu öğretmen “...hayır lisans eğitimi boyunca herhangi bir eğitim almadım bu konuyla ilgili. Öğretmenliğe başladıktan sonra da düşünme eğitimi ya da yaratıcı düşünmeyle ilgili herhangi bir hizmetiçi eğitim verildiğini duymadım. Gerçi verilmiş olsa da sanırım katılamazdım. Çünkü saat 4’e, 5’e kadar derse gir, sonra da eğitime katıl, gerçekten çok zor oluyor. Zorunlu olduğunda mecburen katılıyoruz eğitimlere, ama ne kadar faydalı oluyor dersiniz orası muamma.” şeklinde düşüncelerini belirtir.

Görüşmeye katılan öğretmenlerden sadece biri düşünme eğitimi ya da yaratıcı düşünme becerileri üzerine ders aldığını belirtir. Bu konuda E4 kodlu öğretmen “Ben lisans yıllarında almadım herhangi bir ders. Zaten bildiğim kadarıyla doğrudan bu konuyu ilgilendiren bir ders

de eğitim fakültelerinin Türkçe eğitimi bölümlerinde yok. Sadece Özel Öğretim Yöntemleri dersi var. O derste de bildiğim kadarıyla konu üstünkörü geçiliyor. Ben yüksek lisans sürecinde Düşünme Eğitimi adı altında ders aldım. Yaratıcı düşünme, eleştirel düşünme gibi konulardan o zaman haberdar olmuştum.” şeklinde düşüncelerini dile getirerek bu dersi sadece yüksek lisans öğrenimi sırasında aldığını belirtir.

4. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Ortaokul Türkçe derslerinde öğretmen davranışlarının öğrencilerin yaratıcı düşünme tutum ve becerilerini kazanmaları üzerindeki etkilerinin incelendiği bu araştırmanın sonuçları şöyle özetlenebilir:

- Görüşmeye katılan öğretmenlerin, yaratıcılık kavramına, özgünlük, problemlere değişik açılardan bakabilme, mantık yürütme gibi anlamlar yükledikleri, öğretmenlerin yaratıcılık kavramıyla ilgili düşüncelerinin cinsiyet değişkenliklerine, meslekî kıdem süresine ve mezun oldukları kuruma göre ciddi farklılıklar taşımadığı tespit edilmiştir. Bu tespit Yenilmez ve Yolcu (2007)'nin bulgularıyla örtüşür niteliktedir.

- Görüşmeye katılan öğretmenlerin yarıdan fazlası yaratıcı düşünme becerilerinin sonradan öğrenilebileceğini savunurken, küçük bir oranı bu becerilerin doğuştan getirildiğini, kalıtsal özelliklerin bu becerilerde büyük etkileri olduğunu vurgulamışlardır. Becerilerin kalıtsal olarak bireye aktarılması ya da sonradan öğrenilmesi noktasında öğretmenlerin verdiği cevaplarda cinsiyet değişikliğine göre farklılık dikkati çekmektedir. Bayan öğretmenlerin tamamı ve erkek öğretmenlerin % 16,7'si yaratıcı düşünme becerilerinin sonradan öğrenilebileceğini ve bunların geliştirilmesinde çevrenin de etkin olacağını belirtirler. Öğretmenlerin bu soruya verdikleri cevapta meslekî kıdem ve mezun oldukları kuruma göre ciddi farklılıklar görülmemiştir.

- Farklı düşünce ve bakış açılarıyla, sorunlara sıra dışı yaklaşımlar karşısında öğretmenlerin neredeyse tamamına yakını öğrencilerini ciddiye aldıklarını ve onların fikirlerini rahatça ifade edebilmelerine destekçi olduklarını vurgularlar. Burada dikkati çeken nokta farklı düşünce ve bakış açılarıyla, sorunlara sıra dışı yaklaşımları destekleyen öğretmen grubunun mesleki hizmet sürelerinin 1-10 yıl arası ve lisans ya da yüksek lisans mezunu olmalarıdır. Mesleki hizmet süresi 20 yıl ve üzeri olan, eğitim enstitüsü mezunu öğretmenler ise zaman kaybı olur düşüncesiyle bu tarz cevapları geçıştirdiklerini belirtirler. Bu durum Yenilmez ve Yolcu, (2007)'nin bulgularıyla örtüşür niteliktedir. Yenilmez ve Yolcu (2007) da araştırmalarında, mesleki hizmet süreleri 1-10 yıl arası lisans mezunu olan öğretmenlerin, öğrencilerin yaratıcı düşünme becerilerinin gelişimine daha fazla katkıda bulunduklarını tespit etmişlerdir. Görüşmeye katılan öğretmenlerin büyük bir oranı yaratıcı düşünme becerilerinin geliştirilmesinde en büyük sorumluluğu aileye, dolayısıyla da anne-babaya yüklerler. Öztunç (1999), Gök ve Erdoğan (2011) ve Güngör (2007) de yapmış oldukları çalışmalarda yaratıcı düşünme becerileri üzerinde ailenin önemine dikkati çekerler. Özellikle demokratik ve eğitim düzeyi yüksek olan anne baba tutumlarının yaratıcı düşünme becerilerinin geliştirilmesinde büyük öneme sahip olduklarını belirtirler. Görüşmeye katılan öğretmenlerin küçük bir oranı okulu, aynı derecede bir oranı ise çevreyi sorumlu tutar. Öğretmenlerin bu soru karşısındaki düşüncelerinin cinsiyet değişkenliklerine, meslekî kıdem süresine ve mezun oldukları kuruma göre ciddi farklılıklar göstermediği tespit edilmiştir.

- Özellikle yaratıcılığın gelişebilmesinde büyük önemi olan hayalciliğe, mesleki hizmet süreleri 1-10 yıl arasında olan ve lisans ya da yüksek lisans mezunu olan öğretmenlerin tamamı olumlu baktıklarını belirtmişlerdir. Mesleki hizmet süresi 20 yıl üzeri olan ve eğitim enstitüsü mezunu olan öğretmenlerin (%16,7) zaman kaybı olduğu düşüncesiyle hayalciliğe karşı çıkmaları dikkat çekicidir. Bu durum Akdağ ve Güneş (2003)'in tespitleriyle örtüşmektedir. Çünkü Akdağ ve Güneş (2003), 343 öğrenci üzerinde yaptıkları araştırmalarında hayal kurma durumlarına öğretmenlerinin nasıl tepki gösterdiklerini sormuşlar; öğrencilerden gelen dönütler doğrultusunda öğretmenlerin öğrencilerini gerçekçiliğe yönlendirdikleri, hayal kurma davranışına karşı çıktıkları dönütünü almışlardır. Akdağ ve Güneş (2003)'in çalışmalarında örneklem aldıkları okulların öğretmenlerinin mesleki hizmet süresi ve mezun oldukları kurumla ilgili herhangi bir bilgi vermemesi, iki araştırma sonucu arasındaki farkın nedeni olarak bu durumu akla getirmektedir.

- Yaratıcı düşünme becerilerinin geliştirilmesinde, kendilerine düşen sorumluluklar noktasında öğretmenlerin büyük çoğunluğu öğrencilere olumlu rol modeller olarak onlara rehberlik yapmaları gerektiğini belirtirler. Öğretmenler, yaratıcı düşünme becerilerinin geliştirilebilmesi için ayrıca özgür bir sınıf ortamının öğretmenlerce oluşturulması gerektiğine de dikkat çekerler. Öğretmenlerin küçük bir oranı ise derslerde öğretmenler tarafından öğrencilere farklı etkinlikler yaptırılarak da yaratıcı düşünme becerilerinin geliştirilebileceğini dile getirirler. Öğretmenlerin kendilerine düşen sorumluluklar noktasında verdikleri cevabın cinsiyet değişkenliklerine, meslekî kıdem süresine ve mezun oldukları kuruma göre ciddi farklılıklar taşımadığı görülmüştür.

- Görüşmeye katılan öğretmenlerin tamamı, Türkçe ders kitaplarında yer alan etkinliklerin yaratıcı düşünme becerilerini geliştirir düzeyde etkinlikler olduğunu, ancak müfredat kaygısıyla pek çok öğretmenin bu etkinliklere zaman ayıramadıklarını belirtmeleriyle ilgili öğretmenlerin meslekî kıdem süreleri, cinsiyet değişkenlikleri ve mezun oldukları kuruma göre herhangi bir farklılık tespit edilmemiştir.

- Öğrencilerin değerlendirilmesinde öğretmenlerin kullandıkları ölçme araçlarına bakıldığında ise görüşmeye katılan öğretmenlerin tamamının geleneksel ölçme araçlarından olan yazılı ve sözlü sınavları tercih ettikleri, bunların haricinde de sadece bir öğretmenin öğrenci ürün dosyalarını, tutum ölçeklerini ve gözlem formlarını” kullandığı tespit edilmiştir. Öğretmenlerin öğrencileri değerlendirmede kullandıkları ölçme araçlarıyla ilgili meslekî kıdem süreleri, cinsiyet değişkenlikleri açısından bir farklılık tespit edilmezken, mezun oldukları kurum açısından bir farklılık dikkati çekmektedir. O da yüksek lisans mezunu E4'ün ölçme araçlarından yazılı-sözlü sınavlar, proje ve performans ödevleri haricinde ürün dosyalarını, tutum ölçeklerini ve gözlem formlarını da öğrencileri değerlendirmede kullanmasıdır. Öğretmenlerden biri hariç tamamının bu üç ölçme araçlarının haricinde 2012 yılında yayınlanan “Yaratıcı Düşünme Dersi, 1. 8. Sınıflar Öğretim Programı”nda yer alan ölçme araçlarından “Öz Değerlendirme, Ürün Dosyaları, Tutum Ölçekleri ve Gözlem Formları” gibi araçlarla ilgili herhangi bir bilgilendirmede bulunmamışlardır. Bu durum öğretmenlerin bu ölçme araçlarından haberdar olup olmadıkları sorusunu akla getirmiştir.

- Görüşmeye katılan öğretmenlerin daha önceki öğrencilik yıllarında düşünme eğitimi ya da yaratıcı düşünme becerileri üzerine bir ders alıp almadıkları ya da mesleki yaşamlarında bu konuyla ilgili herhangi bir hizmet içi eğitim faaliyetlerine katılıp katılmadıklarıyla ilgili duruma bakıldığında ise öğretmenlerin neredeyse tamamı herhangi bir ders almadıkları ya da hizmet içi

eğitim faaliyetine katılmadıklarını belirtirler. Öğretmenlerin bu durumlarında cinsiyet değişkeninin ve meslekî hizmet süresinin etkisinin olmadığı görülmektedir. Sadece öğretmenlerden biri, yüksek lisans mezunu olan E4, yüksek lisans eğitimi sırasında “Düşünme Eğitimi” adı altında bir ders aldığını belirtmiştir. Bu da öğretmenlerin mezun oldukları kuruma göre eğitim alıp almama durumlarının değiştiğini göstermektedir.

Araştırma sonuçlarına dayanılarak şu öneriler getirilebilir:

- Türkçe öğretmenlerinin lisans öğrencilikleri döneminde düşünme eğitimi, yaratıcı düşünme becerileri gibi konularda sağlıklı bilgi sahibi olabilmeleri için, eğitim fakültelerinin Türkçe öğretmeni yetiştiren lisans programlarına “Düşünme Eğitimi” adı altında bir ders konulmalı ve öğrencilerin bu derslere etkin katılımları sağlanmalıdır.
- Özellikle mevcut Türkçe öğretmenlerine düşünme eğitimi ve yaratıcı düşünme becerileri hakkında bilgi vermek, onları bu konuda daha donanımlı hale getirebilmek için Millî Eğitim Bakanlığınca hizmet içi eğitimler düzenlenmeli, öğretmenlerin bu eğitimlere etkin katılımları sağlanmalıdır.
- Öğrencilerde yaratıcı düşünme becerilerini geliştirmek için en önemli şeyin onlara sağlıklı rol-modeller olmak gerektiğini öğretmenler akıllarından çıkarmamalı, gerek sınıf içinde, gerekse sınıf dışında öğrencilere iyi birer model olmalıdırlar.
- Ortaokul öğrencilerinde yaratıcı düşünmeyi geliştirmek, öğrencinin daha özgür ve daha yaratıcı düşünceler ortaya koyabilmesini sağlamak amacıyla özellikle sınıflarda öğretmenlerce herkesin görüşlerine saygı duyulan demokratik bir ortam oluşturulmalı ve öğrencilerin görüşlerini rahatça ifade etmelerine olanak sağlanmalıdır.
- Türkçe Eğitimi lisans programı öğrencilerinin yaratıcı düşünme potansiyellerini tespit etmek amacıyla daha önce çeşitli çalışmalar yapılmışken, Türkçe öğretmenleri üzerine alanda herhangi bir çalışma dikkati çekmemektedir. Bu nedenle Türkçe öğretmenlerinin yaratıcı düşünme potansiyellerini tespit etmek amacıyla, geniş bir örneklem üzerinde “*Torrance Yaratıcı Düşünme Becerileri Ölçeği*” uygulanmalı, sonuçlar bir de bu açıdan karşılaştırılarak yorumlanmalıdır.

KAYNAKLAR

- AKDAĞ, M.; GÜNEŞ, H. (2003). *Öğretmen Rolünün Yaratıcı Bir Sınıf Ortamı Oluşturmasındaki Önemi*. Millî Eğitim Dergisi, Sayı 159. <http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/159/akdag-gunes.htm> (Erişim Tarihi 10.07.2014).
- BEETLESTONE, F. (1998). *Creative Children, Imaginative Teaching*. Buckingham: Open University Press.
- BLOOM, B.; SOSNIAK, L. (1981). "Talent Development." *Educational Leadership*, November
- BONKA, C. J.; SMITH, S. (1998). "Alternative Instructional Strategies for Creative and Critical Thinking in Accounting Curriculum". *Journal of Accounting Education*, 16 (2) p. 261-293.
- CROPLEY, A. (1997). *Fostering Creativity in The Classroom: General Principles*, (Editör: Runco, M.A.), *The Creativity Research Handbook. Volume One*. New Jersey: Hampton Press. Cresskill, s. 83-114.
- DÖKMEN, Ü. (1994). *İletişim Çalışmaları ve Empati Sanatta ve Günlük Yşamda*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- ERDEN, M.; AKMAN, Y. (1994). *Eğitim Psikolojisi: Gelişim-Öğrenme-Öğretme*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- ERDOĞAN, M.; OK, A. (2007, Eylül). Öğretmen adaylarının ürün seçki dosyaları ile ilgili kullandıkları mecazlar. E. Erginer (Editör), *XVI. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi bildiri kitabı* içinde (C. I, s. 282-287) Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi.
- EMİR, S.; BAHAR, M. (2003). *Yaratıcılıkla İlgili Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri*. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 2003-1 (1) s: 111-122.
- EMİR, S.; ERDOĞAN, T.; KUYUMCU, A. (2007). *Türkçe Öğretmenliği Öğrencilerinin Yaratıcı Düşünme Düzeyleri İle Sosyo-Kültürel Özelliklerinin İlişkisi*. Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi. Sayı:7, ss.73-87.
- GAGE, N. L.; BERLINER, D. C.(1988). *Educational Psychology* Boston: Houghton Mifflin Company.
- GARDNER, K.G., MORAN, J.D. (1990). Family Adaptability, Cohesin, and Creativity. *Creativity Research Journal*, 3(4), 281-286.
- GÖK, B.; ERDOĞAN, T. (2011). *Sınıf Öğretmeni Adaylarının Yaratıcı Düşünme Düzeyleri ve Eleştirel Düşünme Eğilimlerinin İncelenmesi*. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Dergisi, C.44, s.2, ss.29-51.
- GÜNGÖR, G. (2006). *Coğrafya Öğretiminde Yaratıcı Düşünme Teknikleri Kullanımının Öğrenci Başarısına Etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- GÜNGÖR, İ. (2007). Anadolu lisesi öğrencilerinin yaratıcı düşünme düzeylerinin kişisel uyum, sosyal uyum, genel yetenek ve akademik başarı ile ilişkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- HANÇERLİOĞLU, O. (2000). Felsefe Ansiklopedisi (Kavramlar ve Akımlar-7) (3. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- KARA, Ö. T. (2010). *Dramayla Öykü Oluşturma Yönteminin İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Öğretimine Etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- KARATAŞ, S.; ÖZCAN, S. (2010). *Yaratıcı Düşünme Etkinliklerinin Öğrencilerin Yaratıcı Düşüncelerine ve Proje Geliştirmelerine Etkisi*. Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi, C.11, S.1, ss.225-243.
- KORAY, Ö. (2004). Fen Eğitiminde Yaratıcı Düşünmeye Dayalı Öğrenmenin Öğretmen Adaylarının Yaratıcılık Düzeylerine Etkisi. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi. Sayı: 40, ss. 580-199.
- MADEN, S.; DURUKAN, E. (2010). İstasyon Tekniğinin Yaratıcı Yazma Becerisi Kazandırmaya ve Derse Karşı Tutuma Etkisi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*. S. 28; 299-312.
- MEB. (2005). *İlköğretim Türkçe Dersi (6. 7. 8. Sınıflar) Öğretim Programı Ve Kılavuzu*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- MEB. (2007). *İlköğretim Düşünme Eğitimi Dersi (6. 7. 8. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- MEB. (2012). *Yaratıcı Düşünme Dersi (1- 8. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- NOYANALPAN, N. (1993). Eğitimde Yaratıcılığa Genel Bakış, *Yaratıcılık ve Eğitim*, Ankara: TED yayınları.
- ÖZTUNÇ, M. (1999). Yaratıcı Düşünme Üzerinde Ailenin Etkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖZTÜRK, E. (2007). İlköğretim Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Yaratıcı Yazma Becerilerinin Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- SAN, İ. (1985). Sanat ve Eğitim. (ikinci baskı). Ankara: Ankara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- SAN, İ. (1993). *Sanatta Yaratıcılık (Oyun-Drama)*. Yaratıcılık ve Eğitim. Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları.
- SENEMOĞLU, N. (2007). Yaratıcılık ve Öğretmen Nitelikleri, Hacettepe Üniversitesi, <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~n.senem/makaleler/yaratici.htm> (20.07.2014).
- STERNBERG R.J. (2005). Creativity or Creativities? International Journal of Human-Computer Studies, 63, 370-382.

- TORRANCE, E. P. (1963). İçinde Vernon, PE. (1989). The natura nurture problem in creativity. Handbook of creativity. New York: Plenum Press
- TORRANCE, E. P. (1965). Revarding creative behavior: experiments in classroom creativity. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall
- TORRANCE, E. P. (1966). Torrance Test of Creative Thinking norms technical manual researcy Editio. Personel Pres Inc., New Jersey
- TORRANCE, E. P. (1972). Torrance Tests of Creative Thinking, directions manual and scoring guide Massachusetts: Personel Pres., USA
- TORRANCE, E.P. (1986). "Teaching Creative and Gifted Learners. "Ing M.C.Wittrock (Ed.) Handbook of Research on Teaching (630-647). New York:McMillan.
- TUCKMAN, B. (1992). Educational Psychology: From Theory to Application. New York: Harcourt Brace Jovanovich College Publishers.
- Türkçe Sözlük (2005), Türk Dil Kurumu Yay., 10.Baskı, Ankara
- YAŞAR, M.C. ; ARAL, N. (2010). Yaratıcı Düşünme Becerilerinde Okul Öncesi Eğitimin Yeri, Kuramsal Eğitimbilim, 3 (2), ss. 201-209.
- YENİLMEZ, K. & YOLCU, B. (2007). Öğretmen Davranışlarının Yaratıcı Düşünme Becerilerinin Gelişimine Katkısı, MANAS Journal of Social Studies, S.18, ss.95-105
- YILDIRIM A.; ŞİMŞEK, H. (2006). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, 5.Baskı, Ankara, Seçkin Yay.
- YILDIRIM, R. (1998). Yaratıcılık ve Yenilik. İstanbul: Sistem Yayıncılık.